

KONU: BERGSON'UN METAFİZİĞİ

1.6.1967
Mevgünlük

H. V. Eray
30.5.1967.

Sabiha Ömerağa
8873

1086 918

PLÂN:

A-

1° - Bergsonun hayatı, çevresi, felsefe tarihindeki yeri.

2° - Bergsonun felsefesi.

B-

1° - Metafizik kavramı.

2° - Bergsonun metafiziği.

10- Felsefe tarihinde apayrı bir yer işgal eden Henri Bergson 1859 da Paris'de doğmuş ve 1941 de yine Paris'de ölmüştür. Yüksek Öğretmen okulundan mezun olup, 1897 ye kadar orta öğretimde öğretmenlik yapmıştır. 1900 de Collège de France'a tayin edilmiştir. Henri Bergsonun yaşadığı devir ve çevresi onun felsefesine tesir etmiştir. Bergson birçok filozofun de kabul ettiği gibi, felsefe de yeni bir çığır açmıştır. O, hiç bir zaman, kendini ilme ve çalışmaya vererek, hayattan, gerçekten, kopmuş bir filozof değildir. İşte bunun içindir ki felsefesinde de tesiri görülen bu geniş görüş, onu herhangi bir ilmi kataliğe bir dogmatisme götürmedi. Bergsonun Alman felsefesinden uzaklaştaran da bu gahsiyeti ile bağığanmayan kataliktir. Bu özellik onu İngiliz felsefesine itiyor, onun tesiri altında bırakıyordu.

Bergsonun felsefesinin ilk fikirleri, 1881-1883 yılları arasında Angers lisesinde öğretmenlik yaptığı zaman doğmuştur. Dördüncü Henri lisesinde ise, daha sonraları isim yapan talebeler yetiştirdi.

Filozof fikir hayatının ilk meyvesini, 1889 da, o sıralarda büyük yankılar yapan, bilhassa tenkitleri üzerine toplanan "ŞUURUN DOĞRUDAN DOĞRUYA VERİLERİ ÜZERİNDE" adlı tezi ile verdi.

Bergson, eserleri ve konferansları ile büyük şöhret elde edip, günün fikir serayanlarını açıklıyarak, gittikçe artan taraftarlar kazanıyordu. Fakat yankısının kaynağı olan bu konferanslarda, ortaya serilen fikirler, o devrin elastiki dilin tuzakına düşerek şelerinden uzaklaştılar. Bu durumda felsefesinin yanlış anlaşılıp basitleşmeye yds tuttuğunu gören filozof, kalabalık konferans salonlarından çekildi. Sakin hayatı tercih etti. 1914 de Francis Akademiasına üye seçildi. Aynı yıl patlak veren Birin Cihan Harbi Bergsonu, bir filozof bir fikir adamı ve her şeyden evvel bir Francis olarak buldu. O Fransanın davasını her yerde müdafı etti.

Savaş sonrası yorgun ve bıkkın Avrupa, silaha bırakıp fikre sığınmanın cerevelerini arayınca, Bergson, bunu gerçekleştirmeye çalışanlar tarafından "INSTITUT de COOPERATION INTELLECTUELLE" in başkanlığına seçildi. Bir kaç sene burada kaldıktan sonra istifa edip araştırmalarına döndü.

Bergson, 1889 da "Şuurun doğrudan doğruya verileri üzerinde" adlı eserinden sonra; 1897 de "Madde ve hafıza" ; 1900 de "Gölme" ; 1907 de "Yaratıcı tekamül" ; 1920 de "Zihin kudreti" ; 1932 de "Ahlak ve dinin iki kaynağı" ; ve 1934 de de "Düşünce ve devingen" adlı eserlerini yazmıştır.

Bergson, ortaya attığı her fikrin, ardında usun bir yol açtığına gören bir filozoftu.

Felsefe tarihinde Bergsonun tuttuğu yer ondan evvel ve sonra gelişen Felsefe sistemleri, Felsefi bakımdan önemlidir. Onun felsefesini daha iyi anlamak için, yaşadığı devrin felsefi görüşünü, beslendiği felsefi ruhu ve felsefesinin doğduğu kaynaklara incelemek doğru olur.

O zamana kadar Fransa'da gelişen pozitivist, Almanya'da Materialist ve rasyonalist görüşler insan ruhunu doğurmas olmuştuk. Güvenlerini ve inançlarını kaybeden bu insanların onlara ayakta tutabilecek, ruhlarına diriltilebilecek birşeye ihtiyaçları vardı. Bu da ancak Edebiyat ve Felsefe olabilirdi. İşte Bergson böyle bir ortamda yavaş yavaş kendi felsefesini üretiyordu.

Filozof, kendinden evvel gelmiş geçmiş felsefeleri incelemiş ve bunların esaslarından oldukça etkilenmiştir. Meselâ: Aristoteles'in felsefesini büyük bir titizlikle araştırmış, Kant'ın ve diğer bazı Alman filozoflarının felsefelerini tanımıştır. Hatta bazı eleştirciler Bergson'un felsefesinde SCHOPENHAUER ve NIETZSCHE'nin tesiri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yalnız şu varki, Bergson Almanların dogmatizminden ve ahlâk sahasına kadar eskular materializminden kaçmış, böylelikle İngiliz felsefesinin yumuşak sistemlerini tercih etmiştir.

Bergson İngiliz empirizminin tesirinde kalmıştır. Empiristler her olayı bir temel prensibe "nedensellik prensibine" dayandırıyorlardı. Onlara göre fikirlerimizin yapı taşları algılardır, idee'ler düşünmelerimizin temelidir. Empiristler bilgi süreçlerinde önce zihni incelemişler sonra fikir ve düşünmelerimizin kaynağına araştırmışlardır. Bütün fikirlerimizin tecrübeyle geldiğini, kaynaklarının basit algılarda aranması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Sonra da bu basit algılar, çağrışım kanunlarına (benzerlik, sıtılık, nedensellik gibi) göre bağlanarak daha geniş ve karmaşık düşünmelerimizi meydana getiriyor. Ne varki Empiristler her şeyi tecrübeyle dayandırıyorlardı.

Bergson herşeyden önce bir Fransız filozofudur. Yabancı filozoflardan aldığı dolaylı tesirlerden başka, doğrudan doğruya etkilendiği Fransız felsefesi var. O Fransız spritualizminin taraftarı olmuştur.

Fransızın o buhranlı devrinde böyle bir akıma doğması beklenen bir şeydi. İşte Bergsonu çok etkileyen ve daha DESCARTES'tan beri bu yolda yürüten en büyük filozof MAINE DE BIRAN'dır. Ona göre düşüncede idrakin olduğu kadar sesinin de yeri vardır. Diğer bilgiler bize herhangi bir vasıta ile verilmişlerdir, oysa "ses" bize doğrudan doğruya guur tarafından verilmektedir. Öyle bir bilgidirki bu, onus, hiç bir başka bilgi mümkün değildir. Bu büyük filozof ügürlük problemini de ele alıyor ve böylece, Bergsondan daha evvel, Fransız felsefesini guurun prensiplerine yani ügürlük ve seskiye bağlamış oldu.

Bu görüş RAVAISSON'a kadar kuvvetli taraftar bulamamıştır. RAVAISSON "ALİŞKANLIK" adlı eserinde, taraftarları olduğu felsefe akımını müdafaa etti. Alişkanlığa' da bir ruh prensibi ile isah ederek diyor ki: "Acaba ruh mu maddeye, maddemi ruha karışıyor?" İşte Ravaisson'un spritualizmi burada gislidir. Metafiziğin ilk fikirlerini Aristoteles'ten almıştır.

İşte bu iki Fransız filozofun görüşlerine kendi felsefesini dayandıran Bergson, önce hocası BOUTROUX'un tesirinde kalmış daha sonra araştırdıkça, felsefenin derinliklerine indikçe DESCARTES'in, A. COMTE'un, RAVAISSON'un, LACHELIER'in, MAINE DE BIRAN'ın ve diğer Fransız filozoflarının fikirlerinden beslenmiştir.

Basıl ki filosof, kendinden evvel ki felsefe akımlarından tesirler almışsa, kendinden sonra çeşitli yönlerde gelişen felsefe sistemlerinde de onun izlerine rastlamak mümkündür. Bergsonizm bir felsefi akımdan ziyade, kendinden sonraki felsefeler için, geniş bir ilham kaynağıdır. Ondan çıkarak gelişen felsefeler, görüşünden bir fikir alarak ayrı yönlerde geliştirmişlerdir. Fakat bütün bu çeşitli felsefe görüşlerinin aralarında ve Bergsonizm ile birleştikleri nokta intellectualism'e karşı olmalarıdır.

Tabiidir ki Bergson en büyük tesirini çevresine yapmıştır. Hem verdiği dersler hem konferansları ile ilk önce en yakın çevresini etkilemiştir. Sanatta, resim ve müzikte bunu kolayca görmek mümkündür. Impressionistler, Bergsonu, kendi müdafileri kabul etmişler. Edebiyatta romancılara ışık olan Bergson siyasette de kendini hissettirmiştir. Basılara Bergsonda mistik bir Vatanperverlik bulurken, SOREL gibi kişilerde onda sosyalist fikirler sesliyordu. Aynı noktadan kalkıp ayrı yönlerde gelişen bu görüşler, bu büyük filosofun fikirlerinden faydalanıyorlardı. Fransanın en yüksek siyasetçilerinden biri olan BLUM, Bergsonculuğun en ateşli taraftarlarından biri idi.

Yine de Bergsonun gerçek yankılarını felsefede ve metafizik problemlerde aramak gerekir. Ondan ilham alan ve felsefesinin bir yönünü devam ettiren taraftarlarından biri de, LE ROY dur. Onda Bergsonun felsefesinin büyük etkisini görmektedir. Ona göre ilim relative dir, insanlara ise mümkün olan şeylerdir. Ve ilimde özgürlüğün rolü büyüktür. Le Roy felsefesinin metafizik tarafını derinleştirerek dini ve ahlaki bir spirüalist dogmatizme vardı.

Bundan başka Bergsonu devam ettiren birde ahlaki bir filosof Jean Weber var. O bütün moral davranışlarımızın ruhumusun hür olan ve kendiliğinden fıkarın hamleleri olarak görüyordu.

Bu ihtiraslı ahlakçıların yanında, rasyonalizm'e karşı olan, bilhassa DURKHEIM'in sosyolojik rasyonalizm'ine karşı olan diğer bir süre, Bergsonun individualizminden çıkarak davranışlarımızın kamun ve ispatla belirlenmiş bir özgürlüğe bağlanmaya çalışıyordu. Yalnız Bergson bisi psikolojik realism'ine götürürken onlar kolay isah edilmeyen bir idealizm'e götürüyorlardı.

Bir de Bergsonun felsefesini hissettiren ve ilmin isaffilini gösteren bir başka filosof da BRAILLAS tir. Ona göre guur ve idrak birbirlerine sıttır. Şuurlu olan "Benimsi" hudutsuz ve şuuruz olan "Ben"den oluşmaktadır.

Bergsonun tesirleri dediğimiz gibi sadece fikri sahada, sadece felsefe ve metafizikte kalmadı JAMES ve BICHSEL'i de içine alan bir ilim sıhiti de, Bergsonun ortaya koyduğu psikoloji görüşüne bağlandı. Ve daha sonraları bu tesirler bütün bir psikolojik anlayış olarak karşımıza çıktı. Almanyada WUNDT, Fransada RIOT'un prensiplerini benimsiyen bir sentetik psikoloji doğdu.

Bergsonun felsefesi Fransa sınırlarının dışında da geniş yankılar yapmıştır. Fakat en çok Amerikada etkilerini görmek mümkündür. Bu etki bilhassa W. JAMES 'te görülmektedir. Bu büyük filosof her yerde Bergsonu benimsediği açıklar söylüyor ve diyor ki: "Ben ancak Henri Bergsonun sayesinde intellectualist metodu baraktım. Ve ancak onun sayesindeki, şantişın her şeyi isah edebileceği, fikrinden vas geçtim."

Diğer yandan Almanyada doğan phenomenologie de Bergsonun intellectualism'e karşı yaptığı hamleden ve metafizikinden ilham almıştı. Bunların arasında HUSSERL, SCHNEIER, LASK ve HEINSCHEK gibi büyük isimler vardı. Bu etki bilhassa SCHELLER'de görülmektedir.

20 - Bergsonun felsefedeki yerini, onun beslendiği felsefe görüşlerini, ve onun felsefesinden ilham alan sistemleri kısaca gördükten sonra Bergsonun felsefesinin, ruhunu yününü bir parça anlamış oluruz. Gerçi birkaç filosofun üstünkörü Bergsona yaptığı tesir ve onun başkalarına verdiği fikirlerin bir kağıdı saymakla onun bütün felsefesini kapsayacak bir açıklama yapamayız. Fakat hiç değilse onun felsefe görüşlerini çizmiş oluruz.

Bergsonun felsefesi zamanında felsefede yeni bir çığır açmıştır. Yaptığı hamle ile uzun süddet tutunan intellectualism'e karşı olan birçok felsefi sistemin kurulmasına yol açmıştır. O daha ziyade bir PSİKOLOG-FİLOZOF tur. Ve felsefesinde belirttiği psikoloji prensipleri yani şuur hakkında ki fikirleri psikoloji bilimine çok şeyler kazandırmıştır. Filozof bütün felsefesinin bu açıdan bakarak işlemiştir. Felsefesinde, şuur ve verilerini araştırma, Şagürlük, sevgi, süre problemlerini ele almıştır. Onun felsefesi katı bükülmez bir sistem değil, bilakis her görüşe açık olan bir araştırmadır. Kendisini dünyaya tanıtan onun karakteri anti intellectualismi ve ruhlara sevinlik veren spritualismidir. Felsefeyi ilmin kuru kalibandan ve metafiziği de kavram sinsilesi olmaktan kurtarmıştır. Filozof önce insanı sadece kendi içinde veya genellikle canlı varlıkların tekmülünde incelemiş, sonra da ferdi, kendisinden aşkın olarak moral ve dini değerleri ile birlikte incelemiştir.

Varlık probleminde Bergson, ruh ve madde münasebetini araştırmak için zihnin bir alışkanlığı olarak kabul ettiği hafızaya incelemiştir. Bergson'un felsefesinin en önemli konularından biri, kendi fikrinde ise felsefesinin ana fikri, "SÜRE" problemidir. (Duree). Süre bize şuur tarafından vasıtasızca verilen bir bilgi, bir tecrübedir. Onu başka bir şekilde elde etmek mümkün değildir.

Bergsona göre felsefe yapmak kendini körü körüne sürenin akışına bırakmak değil fakat şuardan yeni hamleler isteyen aktif bir sürenin derinliğine inmeye çalışmaktır. Felsefe sayesinde dir ki şıadiyi ve onunla birlikte sürüklenen geçmişten ayırmaya alışırız.

Bergson felsefeyi ve ilmi aynı derecede önemli bir noktada birleştirip, birbirine dayanan iki kel. olarak kabul ediyor ve ilimle metafizik arasında bir köprü kurmak istiyor.

Şuuru incelerken Bergson, bilgi probleminde şuurun doğrudan doğruya olan verileri, gerçek bilgidir diyor. Ve bütün diğer bilgilerimiz bunlara dayanıyor. Felsefe bu ilk fikirlerden hareket ediyor.

Şagürlük fikrinde şöyle açıklıyor: Fillerimiz bizim en derin benimizle ne kadar çok kaynaşarsa o kadar Şagürlür.

Bergsona göre "Hayat", daima kendini yaratarak tekmül eden ve her safhasında kendini aşarak yükselen bir hamlenin eseridir.

Metafizik hakkında da şöyle diyor: İlim realiteyi olduğu gibi değil sembollerini arkasından sesdirir. Fakat bu sembolik bilgidir başka bir bilgi de olsa vaki bu bilgi hiç bir vakit realiteyi semboller arkasından görmez, realitenin ruhuna iner. İşte bu bilgi METAFİZİK tir.

Bergsonun felsefesini kısaca üstedikten sonra şimdi de metafizik kavramına ve Bergsonun metafiziğini inceleyelim.

B-

1° - Metafizik nedir ?

Daha ilk çağlardan beri belki de en çok bu konu üzerinde durulmuş, buna rağmen metafizik büsbütün bellirsizliğin içine gömülmüştür. Her metafizikçi, metafiziği tanımlama ile işe başlamış, sonra onun sorularını cevaplandırmış, ve her metafizikçi en mükemmel tanımlama kendisinin yaptığına inanmıştır. Öteden beri yapılan bu metafiziği tanımlama gayreti hep aynı kapıya çıkan açıklamalara dayanıyordu. Biz burada en geçerli ve en genel olarak saydığımız bir kaç tanımını verirsek, belki bir parça metafiziğin ne olduğunu anlamış oluruz.

- 1- Evreni tümüyle bilmek metafiziktir.
- 2- Varlığın özünü bilmek,
- 3- Fizik ötesini tanımak,
- 4- Bir şeyin derinine inmek metafiziktir.

Aslında bu tanımların hepsi, bir bütün olarak, metafizikten kastedilene bize sezdirebilirler. Ve inceleyecek olursak bu tanımlar aşağı-yukarı aynı şeyi demek isterler.

Önceleri metafizikçiler metafiziği ilimlerin yargıcı olarak kabul ediyorlardı, fakat daha sonraları metafizik, ilmin dışında, ondan apayrı bir şey oldu. Zira metafizik bir şeyin bütününe yönelir, ilimde olduğu gibi, bir tek yanına değil. Yine metafizik, bir şeyin derinine, özüne varmaya, onu aydınlatmaya çalışır. İşte bu yüzden dir ki metafizik, zor anlaşılabilir, kolayca kabul edilemeyen bir düşünüş tarzıdır. Kısaca, metafizik evrenin tümüne, varlığın özüne yönelmiştir. Metafizikle, Din, Sanat ve İlim arasında oldukça karışık bir bağ mevcuttur.

Metafiziğin mümkün olup olmamasına gelince, metafizikçiler bu soruyu şöyle cevaplandırırılar çoğu zaman: İnsan evreni bütün olarak çözmedikçe, bir şey yapmış sayılmaz. Ancak çözdükten sonra diğer problemlerini haleder. Yani kısaca "Metafizik yapmak zorunda olduğumuz için metafizik yaparız, öyle ise metafizik mümkündür." Oysa bu cevap pek tutarlı değildir. Bu soruya akla yatkın bir cevap verecek olursak diyebilirizki: / Metafizik, kendi programını gerçekleştirdiği nispetle mümkündür.

Metafiziğin soruları nelerdir ?

Metafiziğin ana sorularını yukarıda yaptığımız tanımlardan çıkarmak mümkündür. Evrenin bütünü ile yapısı nedir? Varlığın özü nedir ? Fizik ötesinin yapısı nasıldır ? gibi. İşte metafizikçiler dönüp dolaşıp bu soruları cevaplandırmaya çalışmışlar, ve hemen her cevaplandırmada ayrı bir metafizik ortaya atmışlardır. Bu sorulara verilen cevapların çeşitlikleri metafiziği onun dışında kalanlara anlaşılmasız kılması bir yana, içten çatışmalara gelişiklere götürmüştür. Meselâ: Thales'e göre evrenin özü'su'dur, Herakleitos'a göre "ateş" , Platon'a göre idee dir. Ortaçağda evrenin çözümü tanrıda biliniyor, Descartes'ta evren iki substanstan meydana geliyor, Schopenhauer'de ise irade her şeyin özü oluyordu.

Görüldüğü ki metafizikte, soruların hep bir çeşit olmasının yanında cevaplarında farklı olan bir çeşitlilik var. Bu birbirlerinden farklı metafizikler devir devir birbirleri ile uzlaştırılmaya da çalışılmıştır. Ve metafizik cevapların bütün bu uyumsuzluğun yanında müşterek özellikleri metafizikçe cevap olmalarıdır. Yani evrenin tümü üzerinde kökten bilgi verdiğinden şüphe etmemeleridir. Metafizik hep bilimlerin yapmadığı bir şeyi yapmak ister. Onun bilgisi denetlenemiyen bilgidir. Metafizik, varlığa yönelmiştir ve varlığı, geniş, çepçevre bir bilgede kavramaya çalışır. Felsefeden farklı olmasına rağmen çoğu zaman içiçe geçmiş bir halleri vardır. Pek çok filozofun bir yerden sonra metafizik yaptığını ve metafizikçilerin de yer yer felsefe yaptığını görüyoruz.

Metafiziğin en belirli özelliklerinden biri bütüncü bir düşüncü tarzı olmasıdır. Metafizik parçalanamayan bir bütündür. Bundan dolayı da metafizik yapılara sistem denir. Metafizik sisteminde metafizikçe yapılan: kapalı, yetkin ve tek yanlı oluşudur. Kapalıdır çünkü, her metafizik evreni ve ona ait soruları, bütünü ile içine almak ister. Yetkinliği ise kapalılıkla birlikte gelir, zira hiç bir metafizik eksikliği kabul etmez. Bunlardan yoksun her hangi bir sisteme metafizik diyemeyiz.

2°- Bergson'a göre metafizik sembollerden vazgeçmeyi ileri süren bir bilimdir.

Bir şeyi bilmek konusunda birbirinden farklı iki yol vardır: Birincisi sembollere dayanır ve bilinecek şeyi sathî olarak bildirir.

Bu tahlildir. İkincisinin sembollerle ilgisi yoktur, ve bilinecek şeyin derinine iner. Bu da sezgidir. Tahlil daha çok tabii bilimlerin kullandıkları bir yoldur. Sezgi yolunu ise metafizik izler. Tahlil bilinecek şeyi relative kılar yani bilgisi izaffidir. Tıpkı bir şeyi tetkik ederken, onu, çeşitli sembollerle açıklamamız, onu heraçıdan bir başka türlü görmemiş gibi. Bu durumda biz daima olgunun dışında kalırız. Oysa sezgide iş öyle değil, sezi "mutlaka" varır. Mutlak söz konusu olunca biz olgunun içine gireriz, ona katılırız ve böylece olgunun özü kavrarız.

Bir şahıs istehildiği kadar, sembollerle, bize tarif edilip tanıtılsa, onun bir çok yaşantısı, bir çok ruh halleri anlatılsa da, bu semboller vasıtasıyla biz o şahsın hakkında özüne ait bir fikir edinemeyiz. Ancak bu anlatılanlar bize, o şahıs hakkında, onu başkaları ile mukayese edecek kadar fikir verirler, ve onun dışında kalır. Özüne ait olan bilgi, sembollerle ifade edilemeyen, dile getirilemeyen bir bilgi dir. O bir sezgi dir ve onu ancak şahısla karşılaştınca elde ederiz.

Mutlak yetkindir. Bir şeyi nekadark mümkünse, o kadar çok sembol kullanarak en geniş anlamında tarif edelim. Ve bu tariflerimizi de çeşitli açılardan yapmış olalım. Yine de bildirmek istediğimiz şeyin kendisini hissettirmiş olmaya muvaffak olamayız. Bir şehrin her yanından çekilmiş fotoğrafları asla o şehrin kendisini ifade edemediği gibi, yahut bir şiirin tercümelelerinin şiirin kendisinin aynı olmadığı gibi.

Tahlilin bize bildirdiği şeyler görüntülerdir. Hem tahlilde onu daha yetkin kılmak için, kullanılan semboller git gide arttırılmış aslında basit olan bir olgu çok karmaşık bir şekilde ifade edilmiştir. Oysa sezgide böyle bir şey yok. Bir olguda sezgi mümkünse o olgu basit bir şekilde öze kavranır. Demek oluyor ki "Mutlak" ancak sezgiyle kavranır ; geri kalan her şey tahlil işidir. Sezgi nesnelere özüne yönelen, o öze kaynaşmaya, onu kavramaya yarıyan bir tarz , tahlil ise bir nesneyi dışarıdan seyretilip, onun etrafında dönen ona ait relative bilgileri ifade eden bir tarzdır. O halde sezginin konusu tek, tahlilin konusu sonsuzdur.

Demistik ki tahlil ilmin görevidir. Çünkü ilim semboller üzerinde durur. Bunu açıkça tabiat ilimlerinde görüyoruz. İlim gerçeği relative olarak araştırır ve onu sembollerle ifade eder. Fakat hakikati

mutlak olarak bilecek ona girip derinlerine inecek, onu sembollerin dışında, ifadelerin dışında, sezgi yolu ile sezip kavrayacak bir yol varsa oda metafizik'tir.İşte bunun için metafizik sembollerden sıyrılmayı gerektirir.

Herkesin sezgi yolu ile kavradığı bir gerçeklik de kendi kişiliğinin zamanın içinde akıp gitmesidir.Kendi kendimize yönelip inceleme yaparsak, kişiliğimizde dışdan öze doğru, bir takım tabakalar görürüz. Bu dışta madde aleminden gelen kavrayışlar. Daha sonra bu kavrayışlara bağlı olan, ve onları kavramımıza yardım eden hatıralarımız gelir. Sonra da, yine bu kavrayışlara bağlı, bir takım temayül ve alışkanlıklar görülür. Bu birbirinden farklı unsurlar, dışa doğru yönelmişlerdir ve sanki kendimizden ayrı bir şeymiş gibi görünürler.

Eğer kendi kişiliğimizin özü olan şeye yönelirsek yukarıda söylediğimizden çok farklı bir şeyle karşılaşırız. Burada kesik bir akış değil, süreklilik vardır. Olanların içiçe geçmiş bir hali vardır, birbirlerinde uzayıp giderler. Şimdi, birlikte getirdiği geçmişle daima bizimle beraberdir. O halde yaşamak kayıp gitmekten ibarettir.

Demek oluyor ki şuurlu bir varlıkta birbirine aynı iki an yoktur. Sonra ki anlar kendinden evvelki anlardan farklı olacaktır. Zira kendisi ondan önceki anların hatıraları ile birlikte gelir. Şayet hatıraları muhafaza eden hafızamız olmasaydı belki iki aynı anımız olabilirdi. Yani yaşadığımız herhangi bir ruh hali, bir duygu, kendinde, ondan evvel yaşadığımız hallerin hatıralarının bulundurur. İç hayat sembollerle anlatılamayan bir keyfiyetler çehnisidir, bir gelişme sürekliliğidir. Kendi akışımızdan edindiğimiz duyguyu, hiç bir örnekle anlatamayız. Hatta bunu denemek de boştur. Hiç bir anlatım veya açıklama bize sürenin seziliğini veremez. Yanlızca belki de bu anlatımlar, örnekler, sadece dikkatimizi, sezilecek şeye yöneltmemize yararlar. Öyle ise sezgi de şuurun özel bir durumu, önemli bir görevi vardır.

Soyut fikirler tahlilin, yani nesnenin ötekilerle münasebeti bakımından tetkikinde, işe yararlar. Fakat sezgi de, yani nesnelere metafizikçe yönelmekte hiç bir rolleri yoktur. Bir şey metafizik konusunda ise onunla zamandaş olur ve onun kalıbını alır. Fakat metafizikğin dışına çıkınca kavramla gösterilir ve sonsuzca genişler.

Çünkü kavramlar o şeyin etrafında ondan farklı olan ve gittikçe genişliyen halkalar çizerler.

Metafizik eğer bir kavramlar oyunu almak istemiyorsa o takdirde kavramları yüceltip sezgiye varması gerekir. Tabii dir ki metafizik kavramlardan da faydalanır çünkü kavramlarla çalışan ilimlerle ilgisi vardır. Bu ilgiyi kuran, sezgiye dayanan bir felsefedir. Metafizik ilimlerden farklı da olsa, ilimler gibi kavramlar kullanır. Bu şekilde yetkinleşerek ilme yaklaşır din ve sanat dan uzaklaşmış olur. Metafizik tümel bilgiye varmak için kavramsal bilgiden faydalanır. Hatta çoğu zaman tahlil yapmadan, sezgiye varmak imkansız olur. Fakat yine de metafizik ancak kavramları aşığı takdirde veya hiç değilse sert kavramlardan kurtulduğu takdirde kendisi olacaktır.

Demek oluyor ki sürenin bize ancak sezgi tarafından verilebileceğini veya dolaylı olarak bir takım hayellerin onu bize sezdirebileceğini, fakat onun kavramlarla ifade edilemeyeceğini görüyoruz. O halde "ben" in süresini, "ben" in kendisinin, içten ve mutlak olarak bilmesi mümkündür. Fakat nasıl ki sezgi metafizik için gerekli ise tahlil de ilim için gereklidir.

Diğer ilimler gibi Psikolojide tahlili kullanır. Sezgi ile elde ettiği "ben" i , duşgu, duyum v.s. ye parçalayıp, bunları tek tek inceler. Bir tek olan "ben" in yerine bir çok unsur, bir çok ruh durumları ortaya koyar. Psikolog inceleyeceği şahsın ifade edilmeye elverişli olmayan özel halini, bir yana bırakıp, onun araştırmaya elverişli olan yönlerini ele alır. O yönlerin etkilerden ayırıp bağımsız olay halinde getirir. Yani Psikolog bir ruh halini şahsın bütünlüğünden çekip çıkarır bu ruh hali "ben" in bir bölümü değil sadece bir unsurdur. Ve bölünme ile değil tahlil ile elde edilmiştir. Burada bir kısmi anlatım mevzubahisdir ve bu kısmi anlatım, objeyi ancak onu gören kimseye sezdirebilir. Yoksa ele alınan bu tek yön vasıtası ile objenin bütünü ile terkibi imkansızdır. Notre-Dame kilisesinin çizilmiş resmi ancak onu gerçekten görene Notre-Dame kilisesinin kendisini verebilir.

İşte filozoflar çoğu zaman böyle bir terkip yapma çabasından bilhassa empirist ve rasyonalistler tahlil ve sezgiyi, dolayısıyla de ilimle metafiziği, birbirlerine karıştırmışlardır. Empiristler de rasyonalistler de unsurları, gerçek bölümler olarak kabul ederak bu hataya

düşmüşlerdir.

Empiristlere göre Psikoloji tahlili, şahsın ruh durumlarından daha fazla bir şey, ortaya koyamıyor. Aslında tahlilin ödevi de ancak budur. Ve psikolog da sadece bu tahlili kaydeder. Taine Mill gibi psikolog filozofların yanıldıkları nokta, "ben" in arkasında bir şey bulunduğuna inanmaktır. Oysa "ben" psikolojinin konusunu sağlayan ilkel sezinin hatırlanması için sadece bir ipucudur. Taine ve Mill kullandıkları metod bakımından birer psikolog, konuları bakımından sa metafizikçi idiler. Onlar sezgiyi balmak için, tahlili kullandılar. Yani birbirini inkâr eden bu iki konuyu birbirinden çıkarmak istediler. "Ben" i ruh hallerinde bulacaklarını idda ettiler. Halbuki ruh hallerinin çeşitliliğinden ancak şahsın hakkında, "ben" den başka, sembollerle ifade edilen bir takım izafi bilgiler elde edilebilir. Bu ifadeler çoğaltılabilir fakat psikolog' u hiç bir zaman "ben" e götürmez. O kadar ki en nihayet psikolog, "ben" in varlığından şüpheye sürüklenir. Öyleyse felsefi empirisim tahlil görüşü ve sezgi görüşü hakkında ki bir karışıklıktan doğmuştur. Vedemektir ki empirisim gerçekte mevcut olmayana tarifde aramış ve tarifde bulamadığını gerçekte de inkâr etmiştir. Empirism bu inkâra ister istemez varmıştır, ve aslında o bu inkârla sadece tahlilin, sezgi olmadığını demek ister.

İlim konusunu sağlayan ilkel sezgiden hemen bu konuyu çoğaltan tahlile geçer.

Rasyonalisme gelince oda empirism' in düştüğü hataya düşüyor. Oda empirism gibi bellirsizlikten işe başlayıp şahsiyeti kavramaya çalışmakla aynı yanılmaya düşer. Rasyonalism' de ruh hallerini "ben" in parçaları olarak kabul ettiği bu ruh hallerini, yeni baştan birleştirmek suretile şahsiyeti ortaya koymaya çalışır. Fakat empirism gibi rasyonalism' de bütün gayretine rağmen bu tekiple bir sonuca varamaz. Yakalamaya uğraştığı şahsiyeti büsbütün kaçıır elinden.

Ve sonunda boşa çıkan denemelerden sonra empirisim, ruh durumlarından başka bir şeyin var olmadığını ileri sürerken, rasyonalism şahsiyetin birliğinin mevcudiyetini idda eder. Fakat "ben" bu birliği maddesiz bir şekildir. Çünkü maddelik görünüşünün gösterdiklerinin hepsi ruh hallerine verilmiştir. Geriye belirsizlik kalmıştır. O halde "mutlak" belirsiz ve boştur. Bu şekilde rasyonalistler de, empiristler gibi bu konuda çıkmaza gır-

mişlerdir. Şu farkla ki empirizm ruh hallerin arkasında "ben"i ararken arada olan boşluğu doldurmaya çalışarak "ben"i inkâr etmeye kadar sıfır'a vardırması, rasyonalizm ise "ben"i durumların bulunduğu yer olarak kabul ederek sonsuza giden boş bir mekânla karşı karşıya gelmiştir.

Demek ki metodları birbirini andıran bu hatalı empirizm ve rasyonalizm arasında sabırdığından da daha çok bir uzaklık bir ayrılık vardır. Yanlız gerçek empirizm, güttüğü amaç dolayısıyla bir metafiziktir. Gerçek bir empirizm incelediği her yeni nesne için mutlak bir araştırmada bulunmak zorundadır.

Felsefe türlü kavramalara yeni baştan inilip, bir tek sezgiyi aramak demektir. Şahsiyetin birliğinin veya özel bir çokluğunun, var olmasını sadece bunu ifade etmekle öğrenmiş olamayız. Bu çokluğun bu birliğin mahiyetini bunların, "ben" de bulduklarını söylemekle göstere-meyiz. İşte felsefe bu sadece ifade ile bulamadığımız şeyi, nasıl bir birliğin nasıl bir çokluğun, yahut nasıl bir gerçekliğin şahsiyette bulunduğunu arar. Ve bunu da ancak 'ben'in kendisini basit sezgi ile sezmesi halinde bulur. Bu araştırmada seçilecek yola göre ya birliğe, ya çokluğa, yahut ta şahsın hareketli hayatının tarifinde kullanılan kavramlara varılır. Ne varki bu kavramlar hiç bir zaman tarif etmeye çalıştıkları şeyi veremezler, yani şahsın sürüp gidişini açıklayamazlar. Nasık ki koninin unsurları olan daire, nokta ve düzlem bize koninin hakkında fikir veremiyorsa.

Sezgi de kavranılan nesneden çıkıp zıt kavramlara varmak çok mümkündür. Örneğin empirizm de rasyonalizm de aynı noktadan çıktıkları halde, birisıfıra biri sonsuz'a varıyor.

Düşünmek zekânın alışık olduğu gibi nesnelere kavramlara değil kavramlardan nesnelere gitmektedir.

Zekânın normal çalışmasına gelince, o da boş bir çaba değil muhakkak. Burada mevzubahis olan "bilmek" bilmiş olmak için bilmek değil, bize çıkar sağlayacak işimize yarayacak, bir bilmektir. Çünkü biz nesnelere hareket edip kavramlara varmaya çalıştığımızda, bir maksadımız vardır. Bu da nesnenin bize ne gibi bir fayda temin edeceğini, yahut nesnenin bize ne gibi bir davranış empose edeceği, onun karşısında tavrimizin ne olacağını bilmek istememizdir. Demek oluyor ki nire nesneye

bir kavram uydurmak, çıkarımızı düşünerek yapılan bir iştir. Fakat çıkarılarımız da çoğu zaman çapraşık olduğundan, aynı nesne hakkında ayrı görüşlere varmamıza ona farklı kavramlar vermemize sebep olur. Bu durumda nesne bir tek kavramla değil kendisine katılma ihtimali olan bir çok kavramlarla karşı karşıya kalır. Bu günlük hayatta hiç bir zorluk çıkarmassa da, felsefede böyle bir şey, felsefenin amacını inkâr etmek olurdu. Bu türlü çelişik bilgi felsefenin işine yaramaz. Pratik bilgidir bu. Ve nesnenin hakkındaki fikirler nesneden elde edilecek faydaya dayanır. Oysa felsefi bilgi sezgi yolu ile nesnenin özüne, sadece onu bilmek arzusu ile yönelmiştir.

Sezgi ne dir ? Tahlil ve sezgi arasındaki sınır nerededir ? Nerede başlar, nerede biterler ? Bunu da yine süreye dönmekle bulmaya çalışalım.

Görmüştük ki hafızadan yoksun bir şuur olmadığına göre, geçmişe ait hatıralarımızın şimdiye katılması ile her anımız değişmektedir. Değişmeyen hiç bir anıma yoktur. İşte bu durmadan kılmıdanış bu durmadan akıp gitme "SÜRE" dir.

Süre yüklü bir geçmişin şimdiye katıldığı bir hafızanın hayatıdır. Yüklü içerik olmasaydı, bu şey süre değil sadece bir an olurdu. Tahlilde ele alınan süre değil bir birlerine benzer olarak kabul ettiğimiz anlardır. Yani tahlilde her hangi bir ruh durumu süreden çıkarılır. Çünkü tahlil devimsiz olan üzerinde durur. Sezgi ise devimlilikte yani sürede yer alır. İşte sezgi ile tahlil arasında aradığımız SINIR buradadır. Gerçek değişmekle belirlenir, unsur değişmez olmakla.

Daha önce bahsettiğimiz yanılma da işte bu unsurları yeni baştan terkip edip gerçeğe varılacağı sanıdır.

Halbuki demiştik ki sezgiden tahlile geçilebilir, fakat tahlilden sezgiye geçilemez. Veyine demiştik ki, devimin tesbit edilen anları birleştirilip devingenlik meydana getirilemez. Örneğin: Mekândaki hareketi ele alalım: Her hangi bir hareketin bir çok noktalardan geçtiğini tasarlarız. Ve bu noktalar tek olarak incelendiğinde, onlarda bir duruş bir hareketsizlik görülür. Yani devimin tek tek o noktalarda bulunduğunu sanırız. Oysa devim hiç bir zaman hiç birinde değildir, ve duruşla hiç bir ilgisi yoktur. Bu noktalar sadece bir takım

görünümleridir. Biz zihni bir yanlısamadan dolayı ve sezgi ile tahlili bir tutma alışkanlığından, olacak ki bu şekilde düşünmekten kendimizi alamıyoruz.

Diyoruz ki gerçeğin bölümleri olmayan sadece unsurları olan bu şeylerle onu yeni baştan kuramayız. Gerçek unsurlardan evvel gelir, yani devim devimsizlikten önce gelir. Fakat zihnimizin en çok işine yarayacak fikri en açık fikir saymasından çıkarak devimsizliğin, devimden önce geldiğini sanırız. Çünkü günlük hayatta tahlilin yaptıkları sezginin yaptıklarından daha çok işimize yarar. İşte devimin çıkardığı zorluk da buradadır, daima devimsizlikten devime gitmeye gösterilen çabadadır. Bilgi pratiğe yönelmiş olduğu müddetçe bu türlü görüşe yer verilecektir.

Fakat metafizik sezgi yolu ile işini görür, sezginin devingenliğini araştırır ve sezgi yolu ile, tahlilin müphemleştirdiği mesleleri açıklar. Şayet süre'yi tahlil edersek onu kavramlara çevirmeye çalışırsak, bu durumda biz süre hakkında iki zıt görüş elde ederiz. Mesalâ: Sürede bir sürü şuur durumu bulunması bakımından bir çokluğun, ve bunları bağlayan bir tekliğin bulunduğunu kabul ederiz. Süre bu teklik ile çokluğun terkibi olur. Çokluk yönünden alınırsa süre, anlara bölünerek sifıra gider, kaybolur. Teklik yönünden alınırsa sonsuzluğa varır. İşte okulların çatışması bundandır. Okullardan bazısı teklik bazısı çokluk görüşüne katılır.

Fakat süreye sezgi ile yönelicek olursak, gerçek süreye varırız. Sonunda kendi kendine akıp giden süreyi görürüz. Diğer yanda da, madde diye adlandıracağımız, öz tekrarlanıp olacaktır.

İşte bu gerçek süre ile madde arasında devinen sezgi, bu devimi ile METAFİZİK'i ortaya koyar.

Şimdi de Metafizik'in dayandığı ilkeleri görelim.

1- Dışta bulunan ve zihnimize doğrudan doğruya verili bir gerçek vardır.

2- Bu gerçeklik devingenliktir. Var olan şey, olup biten şeydir, değişen durumdur. Sükün ise izaffidir. Şuurumuz

bizi başkalarını tasarlamamız için örnek alacağımız bir gerçekliğe götürür. Ve eğer temayülü başlangıç durumunda bir doğrultu diye kabul edersek, her gerçeklik bir temayüldür.

3- Zihnimiz, günlük hayatta, bize bir takım durumlar gösterir. Aslında bölünmez olan devingenliği, anlar halinde teshit eder. Bu şekilde duyumları ve fikirleri elde eder. Bunu yaparken de devimin yerine devimsizliği koyar. Bu koyuş pratik hayat, ilim ve içgüdü için gereklidir. Zekâmız tabiata uygun, yolunu takip ederken kendi içinde bir yandan sağlam kavrayışlara bir yandan istikrarlı kavrayışlara yer verir. Şu şekilde ki devimsizden başlar ve ona bağlı olarak devimi kavrayıp ifade eder. Kavramları bulup yakalamaya çalışır. Şüphesiz ki bunu gerçek hakkında içten bir bilgi elde etmek için değil gerçekten fayda sağlamak için yapar. Çünkü kavramlar gerçeği pratik yönden cevaplandırır- lar. Buna karşılık de zekâmız gerçeğin özünü tutacağı yerde, elden kaçı- rır.

4- Metâfizîğin karşılaştığı zorlukların, çelişiklerin, çıkmazların, sistemler ve okullar arasında ki zıtlığın sebebi, gerçeği bilmekte, bu faydaya yönelmeyen bilgiyi elde etmekte kullanılan pratik gayeli yollardır. Bu da kendimizi devimsizliğe yerleştirip devingeni o- rada bırakmamızdır. Daha doğrusu devingenlik olan gerçekliği, kavramlar ve algılarla yeni baştan kurabileceğimizi sanmamızdır. Oysa kavram ve algı- lar, hareketsizliği durumu ifade ederler. Ve duruşlar da ne kadar çok o- lurlar sa olsunlar bir devingenlik meydana getiremezler.

Demek oluyor ki zekâmız devingen gerçeklikten bir takım sabit kavramlar çekip çıkarabilir. Fakat bu kavramların sabitliğinden, gerçeğin devingenliği yeni baştan kuramaz. Her ne kadar bunu yapmayı dene- yen çoksa da.

5- Bu mümkün olmıyan bir şeydir. Ve bu, şüpheli, ide- alist ve tenkitçi görüşlerin ileri sürdükleri, zihnimizin "mutlak"ı kav- ramadaki güçsüzlüğüdür. Zihnimizin güçsüzlüğünden kast ettikleri bu ger- çeği kavramlarla yeni baştan inşa etmektir. Fakat bunun bu şekilde ola- mıyacağını söylerken biz gerçeği herhangi başka bir tarzda da kavrayamı- yız demek istemiyoruz.

6- Fakat zihnimiz ters yönü de takip edebilir. Gerçeklikte yer alabilir ve devingenin daima değişen doğrultusunu kabul edip en sonunda gerçeği sezgi yolu ile kavrayabilir. Bunu da ancak zihnimiz, alışageldiği düşünme yönünü tersine çevirme ile yapabilir. Fakat bu durumda öyle istendiği gibi sağlam kavramlara değil nesnenin iç hayatını araştırabilecek kaypak kavramlara varacaktır. Bu durumda zekâ kendini felsefenin içinde bulacaktır. Zaten felsefe yapmak düşünce alışkanlıklarını tersine çevirmek demektir.

7- Gerçi bu çevirme işi hiç bir zaman metodlu olarak yapılmamıştır. Fakat ilimde olup biten en büyük şeyi ve metafizikte yaşıyan şeyi işte bu çevirmeye borçluz. Zihnin araştırma metodlarının en güçlüsü buradan doğmuştur.

Bu günkü matematik de devimi dışardan değil, içerden kendi değişme temayülünde yakalamaya ve sonunda eşyanın biçimindeki devingen sürekliliği bulmaya çalışır. Burada işin başında sezgi vardır, fakat uygulanışta semboller işe karışır.

Fakat metafizikte bu da olmayabilir. Çünkü metafizikte uygulama gayesi olmadıktan sonra, pek ala sezgi kavramlara çevrilmekten korunabilir. İlmin kendisini sakınamadığı şeyden metafizik sakınabilir

8- İlmin kaynakları bakımından düştüğü bir yanılda da şudur: İlim bir defa sezgiyi elde edince, onun, zihnin alışkanlığına uygun olarak, ihtiyacı olan dayanak noktaları sağlayabilecek bir izah tarzı, bir anlatma yolu bulmak zorunda olmasıdır.

Bunu yapmak zorundadır zira bu, kesinliğin açıklığının, ve genel bir metodun özel durumlara uygulanmasının şartıdır. Bu uygulama, bu mantık bakımından yetkinleştirme uzun müddet sürebilir. Fakat metodun meydana getirici eylemi ancak bir an sürebilir. Bundan dolayı da biz geri kalan her şeyin çıktığı sezgiyi unutup ilmin bu mantiki işlemini, ilmin kendisi olarak kabul ederiz. Daha doğrusu böyle olduğunu sanırız.

Sezginin bu unutulması ilmi bilginin izafflik fikrini doğurmuştur ve ister filozofların ister bilginlerin ilim bilgisinden onun relativliğinden bahsetmeleri buna dayanır. Demek oluyor ki, devingene yerleşen sezgi bilgisi değil, de tesbit edici devingene giden ve hazır kavramlar aracı ile edinen bilgi izaffidir.

Götüyoruz ki ilmin de kaynağında sezgi var. O halde ilim ve metafizik sezgi de bir birleri ile karşılaşmışlar. Vesezgiye dayana bir felsefe metafizik ve ilmin, aslında arzu edilen birleşmesini sağlamış olurdu. Bir yandan metafiziği bir müsbet ilim durumuna getirir, diğer yandan da müsbet olan ilimlere, bildiklerinden üstün olan önemlerini ve sahalarını, bilmelerini sağlar. Böylece de ilme metafizik ve metafiziğe ilim katılmış olurdu. Bu sayede de ilim tarihi boyunca, deha hamlesi ile elde ettiği sezgiler arasında ki sürekliliği kurmuş olurdu.

9- Eski filozoflar genel olarak bütün ilimlerin köklerinin metafizikte olduğunu ve bilgiye varmanın bir tek yolu olduğunu kabul ediyorlardı. Yanıldıkları nokta, zihnin tabiata uygun olarak değişimin değişmeyi göstereceğini kabul etmelerinden çıkar. Onların, faaliyeti sürenin devimsiz sonsuzluğunun aldatıcı ve devimli bir hayâli, ruhu de idea'nın bir düşünmesi olarak kabul etmelerinin de sebebi budur. Ve diyebilir ki gerçek tam tersi olmasına rağmen, Platondan Platonüsa kaddarki felsefede "devimsizlikten devingenlikten daha çok şey vardır ve alelade bir azalışla bir türlü lükten çeşitliliğe geçilmektedir." fikri vardır.

Çağdaş ilmin doğuşu de devimliliğin bağımsız bir gerçeklik haline getirilmesinden itibaren dir. Bu ilim, devimi Aristoteles'in sandığı gibi, iki devimsizlikten meydana gelen "yukarı" ve "aşağı" kavramlarındaki arayacağına, devimi kendisinin içinde yani devingenlikte aramaya başlıyallı, vardır. İlimin büyük hamleleri ve yeni müsbet ilimler yaratmış büyük buluşlar, gerçek sürede yapılan bir takım araştırma ve incelemelerden doğmuştur. Sürenin sezilişi idrak edilince çarçabuk sağlam ve devimsiz kavramlara geçiverir. İdrak nesnelere devingenliğinde bir takım duruşlar görmeyi önemser. Zaten bu tabiata uygun, hayata faydalı olarak iş gören zihnin ödevi değil mi idi ? Felsefe ise hayatı aşarak daha ileriye daha derine gitmelidir.

Bilimler sezgi yolu boyunca aralıklarla dizilmiş bulunan kavramlara önem verip onlar üzerinde dururlar. Bu kavramlara ne kadar çok önem verirlerse, o kadar çok sembolleştirir, belirler ve konularını gerçekleştirirler. Sonunda da sezginin doğrudan doğruya verileri ile, idrakin, sezginin etrafında örüldüğü tahlil işi mahsulu arasında, ayarın yapılamaz olur. Bu şekilde de bilgilerimizin "izaffiliği" iddiasına yol açılmış oldu.

Gerçeğin devimli sürekliliği konusunda metafizik oldukça durmuştur.

Öteden beri metafizik zengin bir semboller dokusu idi. Bazen bu metafizik, eğer ilimler sembolleri gerekli kılıyorsa, kendisinin var olması için sembollerle ilgiyi kesmenin zaruri olduğunu sanmıştır. İdrak sa, değişik olmasına rağmen yine de kendi işine, yani tesbit, bölme ve yeniden kurma işine devam etmiştir. Böylece kavramlar üzerinde durdukça idrak, metafizik sembolcülüğe varır. Ve kendini gönüllü olarak bağımsız sanır.

Eğer metafizikçi ve bilginlerin yaptıklarına kadar, dediklerine de önem verilseydi varılacak sonuç şu olacaktı : İlimin gerçeğin altında bir tünel kazdığına, metafiziğin de gerçeğin üstünde bir köprü kurduğuna, gerçek olan devingen armağın ise ikisininarasından, bunlara dokunmadan geçtiği sanılabilirdi.

Kant tenkitinde, ilim ile metafizik arısında ki sezgi bağına küçümsüyerek idrakin bağımsızlığını anlatırken metafiziğin uydurma olduğunu ve ilmin tamamı ile izaffi olduğuna kolayca varmıştır. Tabidir ki zihnimiz bu fikre katılmaktadır.

Fakat Kant'ın görüşü ancak eski ilme eski metafiziğe karşı değer taşıyabilir. Eğer metafizik kendisinden evvel bizde bulunan hazır kavramlardan kendini meydana getirecekse, eğer bizde bulunan peşin hükümlerin ustaca bir terkibi olmaktan öte gidemiyorsa, o halde bu türlü metafizik aklın bir uydurmasıdır.

Ve eğer ilim baştan başa çözümleme yada kavramsal bir bütünleme ise o halde onun bilgisi izaffi bir bilgidir.

Kant'ın "Salt aklın kritiği"nin incelenmesinden anlaşılacağı üzere: Kant metafiziği kılık değiştirmiş platonculuk, ilmi de evren çapında bir matematik olarak görür. Hatta ilmin her bilgisinin evren çapındaki bu matematikten geldiğini ileri sürer. Şimdi de biz matematiğin zekâ ile konuyu birbirine bağlaması için, zekânın ne olması gerektiğini bu matematiği kurarak araştırabiliriz.

Eğer mümkün olan deneyler zihnimizin hazır bulunan kalıplarına girecek se, o halde tabiatı yaratan kendi zihnimizdir. Onu incelemesine gelince bu tıpkı aynaya bakmak gibi bir şey olur. İzaffiliği sayesinde etki yapan ilim mümkün olunca, nesnelere gölgeleri üzerinde, ilmi bağlamlara takip edip, kavramlarla işini görmekten başka bir şey yapamıyorsa metafizik imkansız olur. Yine Kant "Salt aklın kritiğinde" düşüncemizin mümkün deneyleri hazır bulunan peşin kalıplara dökmekten başka bir şey, yani platonculuk yapmaktan başka bir şey yapamayacağını idda etmektedir.

Güçlüğü düğümü buradadır. Eğer gerçekten ~~sz~~ ilim bilgisi, Kant'ın dediği gibi, önceden şekillenip formülleşmiş bir yolla elde ediliyorsa, o zaman ilim ancak peşin çizilmiş olan bu yolu aydınlatmaktan başka bir şey yapamayacaktır. Ve eğer metafizik de Kant'ın dediği şey se o halde metafizik bilgi de, problemlerinde iki çözüm imkanı arasında kaybolur gider.

Gerçekten çağdaş ilim bu tek taraflı basitliği göstermez. Metafizik de bu belirtilen basit tezafları göstermez. Zira çağdaş ilim tek ve basit değildir. Apaçık oldukları sanılan bir takım fikirlere dayanır. Aslında bu fikirler kullanıla kullanıla, ortaya koydukları olguların ve uygulamaların ışıkları sayesinde yavaş yavaş aydınlığa çıkmışlardır. Demek oluyor ki ilim birbirlerine katılmak üzere bulunan, önceden hazır olan bir takım kesin ve apaçık kavramlarla işini görmez. İlimde, verimli fikirlerinde, gerçekle temasa gelip bu fikirlerin sığındığı kavramlar sonunda iyi-kötü ancak birbirleri ile uyuştukları görülür.

Çağdaş metafiziğe gelince onun, zannedildiği gibi, ikilemelere düşecek kadar kesin çözümleri yoktur. Felsefe yapmak ise tezantitez ikilemesini göz önünde bulundurmaktır. Bu da sezgi çabası ile yapılır. Bu sezgiyi temelleğinde bulunduran görüşler ne kadar çok

tam sezgiye dayanırlarsa o kadar da Kant'ın tenkitlerinden uzaklaşmış olurlar. Bu doktrinler metafiziği meydana getireceklerdir.

Okullar arasındaki çatışmalara gelince, bu dediği-
mis gibi, tahlilin bilgide ki rolü üzerindeki fikirlerden çıkmaktadır. Oysa tahlili başlatan, onun arkasında gizli bulunan basit bir edim, tah-
lilden bambaşka olan bir veriden çıkmaktadır. Bu veri "sezgi" dir.

Neticede diyebiliriz ki bu verinin esrarlı hiç bir
tarafı yoktur. Mesalâ : Herhangi edebi bir konu üzerinde eleştirme yapı-
cak olan biri. Bütün araştırmalarını yaptıktan sonra, konunun unsurları-
nı gördükten ve gerekli notları aldıktan sonra, sıra kompozisyona gelmiş-
dir. Bunun için de, konunun özüne inmek için, güçlü bir çaba gerekir. Bir
iç tepiye ihtiyaç vardır. Bu iç tepi bir kerre elde edilince artık zihin
bütün bilgileri hatta daha başka teferruatları da ortaya döker. Gelişti-
rerek açıklamalar yapar, ne kadar çok açıklarsa o kadar çok açıklanacak
şey bulur. Konu ne kadar genişlerse genişlesin hiç bir vakit her şey söy-
lenmiş olmayacaktır. Fakat zihin düşünürte kendini harekete getiren iç tepi-
yi ararsa, bulamayacaktır. Çünkü o iç tepi bir temayüldü, basit bir ha-
reket temayülü sadece.

Metafizik sezâ de bunun gibi bir şeydir. Yukardaki
örnekte geçen notlar ve belgeler burada ilmin ve zihnin, zihin hakkında-
ki bir teemülün, gözlem ve deneylerinin hepsidir. Çünkü gerçeğin güvenir-
liği onun yüzlek belirtileri ile olan ilgisinden çıkarılmışsa gerçeklik
hakkında bir sezgi ile, bir zihni bağdaşması olamaz. Çok sayıda ruh tah-
lillerini bir araya getirip karşılaştırmamış olan kimse için seçik sezgi-
nin çabası "ben" in "ben" ile doğrudan doğruya olan teması da imkânsız
olur.

Çağdaş felsefe, ilmin malzemesini özümsemiştir.
Yarı yüz yıldan beri de metafiziğin tutulmasının nedeni, felsefenin bu
çok dağınık haldeki ilimle temasa gelmenin zorluğudur.

Metafizik sezgisi herne kadar madde hakkında ki bil-
ginin zorunluluğu ile ortaya çıkıyorsa da, bu bilgilerin özeti veya ter-
kibi değildir. Bambaşka bir şeydir. Metafizik deneyin bir genelleştiril-
mesi değildir.

Demıştik ki ilim maddeyi araştırır. Ve demıştik ki zekânın tabii gereği dolayısıyla maddeyi ilmi olarak araştırmak, ruhu ilmi olarak araştırmaktan Őpce gelir. Çünkü insan zekâsı, herşeyi mekânda görüp madde ile açıklama alışkanlığını pekiştirmiş oldu. Zekâ ruha yönelince de aynı şeyi yapar. İç hayatın mekâni bir tasavvurunu kor ortaya . İşte ruhu sürede aramaksızın onu bulacağını idda eden felsefenin boşa giden emekleri bunlardır. Ruh ile beden arasındaki karışıklık daha da kötüdür. Bu konuda da çeşitli görüşler ortaya kondu. Fakat bizim diyebileceğimiz şudur ki: Zihnimiz tasavvurlarımızın ne yaratır nede saklar. O sadece dikkatimizi hayata çeken bir şeydir.

Şimdi kısaca diyebilirizki Bergson'a göre: Bilgi edinmenin iki yolu vardır. Biri "tahlil" , diğeri "sezgi" dir. Gerçek bilgiye "sezgi" vasıtası ile dolaysız olarak varılır."Sezgi" yi hayatın ve nesnelere devingenliğinde aramak gerekir. Bu arama da ancak "ben" in bu devime yerleşmesi ile olur ona katılması ile olur. İlim tahlili metafizik de sezgiyi kullanır. İlmi bilginin bir sözde izaffiliği vardır. Asıl gerçek, süre yani devingenliktir. Tahlilin bilgisi kavramlarla ifade edilebilir bir bilgidir. İlimde değerlidir. Sezgi bilgisi hiç bir şekilde kavramlarla ifade edilemez ve metafizikçe bir değeri vardır. Fakat metafizik ve ilmin yine de karşılaştıkları bir vardır buda "sezgi" dir.

İşte Bergson'un metafiziği bu fikirlere dayanmaktadır. Bergson, metafiziği kendisine gelene kadar olduğu gibi, bir kavramlar silsilesi olmaktan kurtarmıştır. Bergson ilimle metafizik arasında bir köprü kurmaya çalışmıştır.

